

همایش «ارتباطات و توسعه»

محمّدعلی کریمی

■ مهندس غرضی وزیر پست و تلگراف و تلفن: در مورد توسعه ارتباطات، تنها مشکل فرهنگی داریم و هیچ مشکلی در زمینه تکنولوژی، سرمایه، نیروی انسانی و نیروی بهره‌برداری نداریم.

«همایش ارتباطات و توسعه»، همزمان با گشایش «مرکز پژوهش‌های ارتباطات»، وابسته به دانشگاه علامه طباطبایی و وزارت پست و تلگراف و تلفن، در اسفند ۱۳۷۵ در باشگاه پیام برگزار شد.

دست‌اندرکاران و مسؤولان وزارت پست و تلگراف و تلفن و استادان و دانشجویان مقاطع دکترا و کارشناسی ارشد در زمینه علوم ارتباطات، برای نخستین بار طی این همایش گرد هم جمع شدند و به دنبال یافتن حلقه‌ای مشترک میان دو حوزه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری با یکدیگر به بحث و گفت‌وگو نشستند.

«مرکز پژوهش‌های ارتباطات» با هدف مطالعه ضرورت‌ها، عوامل و موانع توسعه ارتباطات راه دور (Telecommunication) و آثار و نتایج اجتماعی و فرهنگی آن در سال ۱۳۷۴ تأسیس شد.

در این همایش که با حضور وزیر پست و تلگراف و تلفن و جمعی از مسؤولان این نهاد ارتباطی و نیز استادان و دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی تشکیل شد، دکتر کاظم معتمدنژاد، استاد گروه ارتباطات، درباره لزوم تحقیقات کاربردی و چگونگی شکل‌گیری مرکز پژوهش‌های ارتباطات گفت: «در تمام دهه‌های اخیر، به موازات تحقیقات کاربردی پیرامون ارتباطات جمعی در جهان، مطالعاتی بر روی ارتباطات راه دور نیز صورت می‌گرفت.

فن‌آوری‌های جدید مطرح می‌شود، با موانع و مشکلات عمده‌ای مواجه بوده است. به همین دلیل لازم است با شناخت این موانع و زمینه‌سازی جامعه به‌طور عام و خاص، راه توسعه را هموار کرد.» وی با اشاره به نقش روابط عمومی در توسعه کمی و کیفی ارتباطات راه دور افزود: ما به‌عنوان روابط عمومی، با دوکارکرد «تبلیغ» و «زمینه‌سازی» باید کار خود را با «پژوهش» آغاز کنیم.

پژوهش و تحقیق، چشمان تیزبین ما در این راه دشوار خواهد بود. از این‌رو، همه صاحب‌نظران، محققان و متخصصان را به همکاری فرا می‌خوانیم.

دکتر کاظم معتمدنژاد در میزگرد تخصصی ارتباطات و توسعه که پس از این مراسم با حضور جمعی از مسؤولان وزارت پست و تلگراف و تلفن و استادان و کارشناسان علوم ارتباطات، جامعه‌شناسی و رشته‌های مرتبط تشکیل شد، گفت:

«ما در دانشگاه‌ها، همیشه آرمانخواه هستیم و همواره به فکر بهتر بودن هستیم. به همین جهت، پژوهش‌های کاربردی برای ما در مرحله دوم اهمیت قرار می‌گیرد، آنچه مهم است، بررسی مبانی علمی پژوهش‌هاست و تا پژوهش‌بنیانی خوبی نداشته باشیم، از پژوهش‌های کاربردی نمی‌توانیم به‌خوبی بهره‌برداری کنیم.»

مدرس علوم ارتباطات، آینده‌نگری، پژوهش، برنامه‌ریزی و سیاستگذاری را عناصری دانست که باید به موازات یکدیگر پیش بروند.

«حسین ابراهیم‌آبادی» مسؤول مرکز پژوهش‌های ارتباطات، درباره جهت‌گیری اساسی این مرکز و در واقع، قلمروی کار مرکز گفت: «گسترش فرهنگ استفاده از مخابرات، پست و شبکه‌های اطلاع‌رسانی در سطوح فردی، اجتماعی و سیستم‌ها و نیز بررسی پیامدها و آثار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مخابرات، پست و شبکه‌های اطلاع‌رسانی در جهت اتخاذ تصمیم‌ها، قلمرو کار مرکز پژوهش‌ها هستند.»

پیش‌افتادگی تکنولوژیک؛ پس‌افتادگی فرهنگی

«هادی خانیکی» مدرس ارتباطات در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه

دکتر معتمدنژاد افزود: در سمینار «بررسی مسایل مطبوعات» و کنفرانس «کاربرد تحقیقات اجتماعی، اقتصادی و ارتباطی در برنامه‌های توسعه»، مقاله‌ای با عنوان «ارتباطات توسعه و توسعه ارتباطات» در مطبوعات کشور منعکس شد. اینجانب در آن مقاله به لزوم وجود هماهنگی بین فعالیت‌های ارتباطی و سازمان‌های مسؤول ارتباطات اشاراتی داشتم. به دنبال آن بود که مقرر شد با توجه به دستور خاص مهندس غرضی، در طول سال‌های ۷۳ و ۷۴ با همکاری مدیرکل وقت روابط عمومی وزارتخانه، مرکز پژوهش‌های ارتباطات راه‌اندازی گردد.»

توسعه ارتباطات، فقط مشکل فرهنگی دارد

مهندس غرضی، وزیر پست و تلگراف و تلفن نیز در این همایش گفت: «مهم‌ترین ابزاری که انسان امروز را به تعالی می‌رساند، امکان استفاده از شبکه‌های نرم‌افزاری است که باید بهره‌وری از آن را سامان دهیم و تبلیغ کنیم.» وی افزود: «ما در مورد توسعه ارتباطات، تنها مشکل فرهنگی داریم و هیچ مشکلی در زمینه تکنولوژی، سرمایه، نیروی انسانی و نیروی بهره‌برداری نداریم.»

«دآورد زارعیان»، مدیرکل روابط عمومی شرکت مخابرات نیز گفت:

«توسعه بخش ارتباطات، هم در پست و هم در مخابرات کشور، به‌ویژه زمانی که

علامه طباطبایی از مؤسسان مرکز پژوهش‌های ارتباطات درباره ایده کلی مباحث ذکر شده در مرکز پژوهش‌ها گفت:

«ما در شرایطی قرار گرفته‌ایم که بسیاری از ضرورت‌ها با هم تداخل پیدا کرده‌اند. یعنی از یک سو، پیروزی انقلاب اسلامی و مشارکت عظیم اجتماعی - سیاسی و از سوی دیگر در ضرورت‌های توسعه، توسعه سخت‌افزارها و وسایل ارتباط جمعی پیشی گرفته و با زیرساخت‌های فرهنگی تناقض پیدا کرده است. در نتیجه یک سری مسائل را به وجود آورده که گذار از این مسائل را در شرایط فعلی ضروری کرده است. شرایطی که در حقیقت، حلقه وصل آن را در نظام ارتباطی می‌توان دید.»

وی تأکید کرد که در مباحث موجود باید به این پرسش بیندیشیم که «چه کار کنیم تا دچار پیشرفت‌های تکنولوژیک و پس افتادگی فرهنگی نشویم؟»

علوی تبار، دیگر شرکت‌کننده این میزگرد طی سخنانی با اشاره به بحث ارتباطات و توسعه، به طرح دو پرسش پرداخت: «آیا ارتباطات، شاخص توسعه است؟ یعنی برای مثال، برای سنجش میزان توسعه فرهنگی، سطح موجود ارتباطات را می‌توانیم به عنوان شاخص در نظر بگیریم؟» وی «توسعه فرهنگی» را افزایش سرعت انتقال در مجاری ارتباطی و سرعت جریان اطلاعات تعریف کرد و افزود: «آیا ارتباطات، عامل توسعه در فرایند توسعه است؟ یعنی ارتباطات، عامل وقوع یا عدم وقوع و یا عامل مؤثر بر کند کردن یا کند نکردن توسعه سیاسی است؟»

وی توجه مرکز پژوهش ارتباطات را به توسعه سیاسی جلب کرد و توصیه نمود که این مرکز به دور از هرگونه ملاحظه این بخش را در برنامه‌های خود بگنجانند.»

تناقض میان توسعه ارتباطات و پیامدهای آن
مهندس «سعید حجاریان»، معاون سیاسی مرکز تحقیقات استراتژیک نیز با اشاره به تناقض‌های موجود میان توسعه نظام ارتباطی و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گفت: «برای برنامه‌ریزی کشور، باید به این نکته بپردازیم که آیا توسعه و تعمیق نظام ارتباطی، جنبه‌های تناقض‌آلود دارد یا ندارد؟ و آیا همیشه باید گسترش و تعمیق نظام ارتباطی را مطلوب تلقی کرد؟ یا باید آن را با پیشرفت‌های تکنولوژیک سایر بخش‌ها بسنجیم؟»

■ **هادی خانیکی مدرس ارتباطات: باید به این پرسش بیندیشیم که چه کار کنیم تا دچار پیشرفت‌های تکنولوژیک و پس افتادگی فرهنگی نشویم.**

■ **مهندس حجاریان: نظام ارتباطات، باید تحرک و تمایل به ارتقای نظام سلسله مراتبی اجتماعی داشته باشد. اما، آیا ظرفیت‌های نظام اجازه می‌دهد که این تحرک صورت بگیرد؟**

■ **مهندس رشیدی معاون برنامه‌ریزی و توسعه شرکت مخابرات: ارتباطات و مخابرات، چه به لحاظ فنی و چه به لحاظ اقتصادی باید با دنیا همراه باشد و حرکت به سمت فن‌آوری مدرن اجتناب‌ناپذیر و در واقع، به نفع منافع ملی است.**

موجود در جامعه، فکر نکرده و هیچ بررسی به عمل نیاورده‌ایم.»

لژوم محاسبه پیامدهای توسعه

در این میزگرد، دکتر کئی، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تهران، با اشاره به سه جنبه فنی و تکنولوژیک، انسانی و برنامه‌ریزی و سیاستگذاری ارتباطات گفت: «فن‌آوری را به راحتی می‌توان خرید و به کشور وارد کرد. اما مشکل اصلی به نیروی انسانی مربوط می‌شود. مردم ما، به‌طور کلی، کشش این همه پیشرفت‌های فن‌آوری را ندارند و ما مسائل زیادی در قبال این پیشرفت عظیم داریم.»

وی، با انتقاد از برنامه‌ریزان و سیاستگذاران گفت: «بدون شناخت نیازهای مردم، نمی‌توان برای مردم برنامه‌ریزی کرد و آنها را با فن‌آوری مدرن، آشنا نمود و وفق داد. بنابراین سهم تحقیقات در تمام این ماجرا، نقش مهمی دارد که با پیوند دانشگاه به نهادهای ارتباطی، این مشکل قابل حل است.»

دکتر کئی افزود: «هر قدم که به سوی فن‌آوری برمی‌داریم، باید ابعاد اجتماعی، فرهنگی و روانی آن را نیز محاسبه کنیم و این امر به عهده محققان و پژوهشگران است.»

روستایان، علاقه بیشتر به تلفن

دکتر «عزت‌الله سام آرام» استاد جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی با اشاره به تحقیقی که در زمینه ارتباطات در برخی روستاهای کشور انجام داده است، گفت: «علاقه روستاییان به تلفن بیشتر از تلویزیون است و براساس این تحقیق که در سه منطقه روستایی ایران انجام شد، ۵۵ درصد آنها به تلویزیون و ۷۶ درصد به استفاده از تلفن علاقه مند بوده‌اند.»

وی گفت: «می‌گویند نظام ارتباطات، باید تحرک و تمایل به ارتقای نظام سلسله مراتبی اجتماعی داشته باشد. اما از آن سو، آیا ظرفیت‌های نظام اجازه می‌دهد که این تحرک صورت بگیرد؟ اگر ما ظرفیت‌های متناسب را ایجاد نکرده باشیم، اولین تنش و تناقض را ساخت سیاسی - اجتماعی خویش پدید آورده‌ایم.»

حجاریان در تشریح تناقض‌های دیگر اظهار داشت:

«گسترش نظام ارتباطی، همیشه با آثار نمایشی همراه است. مردم از طریق نظام ارتباطی، مسائلی می‌بینند و می‌آموزند که تاکنون ندیده و نیاموخته‌اند؛ اما از طرف دیگر ممکن است نظام ارتباطی، محرومیت نسبی را دامن بزند و محرومیت نسبی نیز زمینه‌ای برای اغتشاش‌ها و شورش‌هاست و این، یکی از آثار گسترش بلافاصله نظام ارتباطی است.»

معاون سیاسی مرکز تحقیقات استراتژیک اظهار داشت:

«شفافیت نظام تصمیم‌گیری جامعه، از آثار دیگر توسعه نظام ارتباطی است. به این معنا که دیگر پشت درهای بسته تصمیم‌گیری نمی‌شود. به اعتقاد همه صاحب‌نظران نوسازی سیاسی، با گسترش نظام ارتباطی، مطالبات سیاسی در جامعه ایجاد می‌شود. یعنی با شفاف شدن نظام ارتباطی، برخی شکاف‌ها و تنش‌های مشخص می‌شود. اما از آن سو، آیا توان پاسخ‌گویی به این مطالبات سیاسی را نیز داریم؟»

وی با برشمردن این نکات، چنین نتیجه‌گیری کرد که حدود مرز توسعه نظام ارتباطی را باید بشناسیم و تناسب این گسترش با مراحل رشد کشور را بسنجیم. وی گفت: «ما مثل خیلی از کشورهای دیگر به تقدم تکنولوژیکی ارتباطات و تأخر سایر زمینه‌های

گردهم‌آیی سه‌روزه شورای فرهنگ عمومی

آسیه امینی

مشورت با شورای فرهنگ عمومی کشور را به استانها پیشنهاد می‌کنیم.

در زمینه مشارکت سیاسی مردم نیز میزان شرکت در انتخابات پنجمین دوره مجلس شورای اسلامی نشان‌دهنده افزایش مشارکت سیاسی در سطح کشور بوده است.

مسجدجامعی همچنین در زمینه فرهنگ و ارتباطات، مشکلات بعضی از استانها به خصوص استانهای مرزی را استفاده مردم این استانها از رسانه‌های بیگانه عنوان کرد.

استفاده از تلویزیون‌های خارجی به وسیله تقویت‌کننده‌ها و همچنین بدون استفاده از آنها (در استانهای مرزی)، گرایش به ماهواره، مشکلات دریافت شبکه‌های تلویزیون داخلی در بعضی استانها و نبود یا کمبود نشریات محلی از عمده‌ترین مسایل فرهنگی در هفت گروه استانی است (بنا به وضعیت مشابه و همگونی فرهنگی و جغرافیایی، استانها به هفت گروه تقسیم شدند).

دبیر شورای فرهنگ عمومی هدف از برگزاری این گردهم‌آیی را چنین اعلام کرد: «از اهداف این برنامه، واگذار کردن کارهای شورا به استانها و نیز استفاده از نظریات و تجربیات کارگزاران شورای فرهنگ عمومی استانها است.»

شورای فرهنگ عمومی استانها براساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی شکل و قوام یافت و عهده‌دار دو وظیفه اصلی شد. اول مطالعه و تجزیه و تحلیل و ارزیابی وضع فرهنگ عمومی استان؛

دوم، تهیه و تدوین طرح‌هایی برای هماهنگ کردن کوشش‌های فرهنگی و هنری و تبلیغی در سطح استان.

در آخرین روز گردهم‌آیی شورای فرهنگ عمومی، از پژوهشگران و محققان خواسته شد تا با ارائه بیشتر راه‌کارهایی که سمت‌گیری عملی و اجرایی دارند، در حل مسایل فرهنگ عمومی کشور یاری رسانند. □

دومین گردهم‌آیی شورای فرهنگ عمومی استانهای سراسر کشور در اسفندماه ۱۳۷۵ با حضور ۴۰۰ تن از اعضای شورای فرهنگ عمومی برپا شد و پژوهشگران شرکت‌کننده با ارائه گزارشها و مقالات تحقیقی خود، راه‌کارهای اجرایی را در مورد کاهش مشکلات و معضلات مرتبط با فرهنگ عمومی پیشنهاد کردند.

موضوع مقالات تحقیقی که در دومین گردهم‌آیی شورای فرهنگ عمومی کشور ارائه شد، از این قرار بود:

- ایجاد روحیه قانون‌پذیری در جامعه؛
- قانونمندشدن فعالیت‌های فرهنگی و هنری و تبلیغی؛
- راه‌های رسیدن به انضباط اقتصادی و الگوی مصرف مناسب؛
- مسکن و فرهنگ؛

- راه‌های مقابله با خرافات، موهومات، جمود و تحجر فکری، مقدس مآبی و ظاهرگرایی؛

- قانونمندشدن اخلاق و گسترش روحیه نقد و انتقادپذیری کارگزاران (کسانی که مسؤولیت‌های اجتماعی دارند) در جامعه.

بر همین اساس در آخرین روز از برگزاری دومین گردهم‌آیی سراسری فرهنگ عمومی کشور احمد مسجدجامعی معاون پژوهشی و آموزشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دبیر شورای فرهنگ عمومی کشور، خلاصه گزارش‌های از مهمترین مشکلات و مسایل استانها ارائه داد و نکات قوت و ضعف آنها را برشمرد. وی جوان بودن جمعیت، افزایش سن ازدواج و افزایش بی‌کاری را از مهمترین مشکلات اجتماعی مشترک استانها عنوان کرد و گفت:

«در سطح ملی نیز مشکلات مشترک شامل مشاغل کاذب، ضعف انتقادپذیری مسؤولان، مهاجرت روستاییان به شهرها، مرد سالاری و... است که ما افزایش مطالعات آسیب‌شناسی و

دکتر سام آرام نقطه آغاز مطالعه گسترش فرهنگ ارتباطات را روستا دانست.

دکتر بیک‌زاده، از مرکز تحقیقات مخابرات و مسؤول پروژه تکنولوژی اطلاعات در پاسخ به سؤال علوی‌تبار که ارتباطات، عامل توسعه است یا شاخص آن، گفت: «ارتباطات نقش بستری دارد و نقش و اثری که اطلاعات عبورکننده در این سیستم داراست، مهم‌تر است.»

وی افزود: «مهم این است که ما شاخصی بیابیم که چه اطلاعاتی برای چه نیازی باید تولید و استفاده شود؟»

دکتر بیک‌زاده با اشاره به چهار محور «اثر»، «نقش»، «بستر» و «ابزار» گفت: «اگر این چهار محور را در ارتباطات و تکنولوژی اطلاعات لحاظ کنیم، می‌توانیم یک قالب قوی‌تر و غنی‌تر از کلمه ارتباطات داشته باشیم و به نتیجه برسیم.» وی نتیجه گرفت که باید یک راهبرد جامعه برای تکنولوژی اطلاعات - که بخشی از آن زیرساخت ارتباطات است - داشته باشیم تا بتوانیم همه قسمت‌های جامعه را با یکدیگر توسعه دهیم؛ در غیراین‌صورت یک حرکت کاریکاتوری کرده‌ایم و اندام بی‌تناسبی را تشکیل داده‌ایم.

فن‌آوری مدرن و منافع ملی

مهندس «عباس عبدی»، عضو شورای سردبیری روزنامه سلام، به مرکز پژوهش‌های ارتباطات پیشنهاد کرد که برای شروع به کار، از طرح‌های آماده‌ای که در حضور استادان و محققان ارتباطی نقد، بررسی و تصویب شده‌اند؛ استفاده کرده و براساس آنها، موضوع‌هایی را به محققان ارائه کند. وی گفت: «این کار، مستلزم داشتن تحلیلی از وضعیت کلان کشور از طرف مسؤولان این مرکز است.» عبدی افزود: «موضوع‌هایی که از دل چنین طرح‌هایی استخراج شود، هم برای وزارتخانه و هم برای محققان، کاربردی خواهد بود و در کتابخانه‌ها انبار نمی‌شود.»

مهندس رشیدی، معاون برنامه‌ریزی و توسعه شرکت مخابرات نیز، رفتن به سمت فن‌آوری جدید را به دلایل فنی و اقتصادی یک امر اجتناب‌ناپذیر دانست و گفت: «ارتباطات و مخابرات، چه به لحاظ فنی و چه به لحاظ اقتصادی باید با دنیا همراه باشد و حرکت به سمت فن‌آوری مدرن اجتناب‌ناپذیر و درواقع، به نفع منافع ملی است.» □